

Noves dades sobre el conjunt rupestre de la Roca dels Moros (Cogul, les Garrigues, Lleida)

RAMON VIÑAS, ANNA ALONSO, ELISA SARRIÀ

La història de la investigació i pràcticament del coneixement de l'art prehistòric, s'inaugura a Catalunya l'any 1908 amb el descobriment de la Roca de Cogul o Roca dels Moros.¹ Aquesta important troballa, aleshores un tema totalment nou dins la prehistòria europea, es donaria a conèixer gràcies a la informació del Mossèn Ramon Huguet i a les notes d'en Ceferí Rocafort, que al moment varen despertar l'interès de l'Abat Henri Breuil, que es desplaçaria a la comarca de les Garrigues, per tal de dur a terme l'estudi d'aquell nou conjunt rupestre i del qual publicaria diferents treballs, obrint una de les més llargues polèmiques entorn a l'horitzó cultural i cronològic d'aquestes manifestacions.

En Ceferí Rocafort va expressar les seves impressions en el diari «La Veu de Catalunya» del dia 10 d'abril de 1908 i en el «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya». D'aquesta última publicació cal destacar els paràgrafs següents: «... Per mica versat que se sigui en els estudis arqueològics, desseguida s'endevina que la composició abans descrita pertany a una civilització rudimentària si's vol, emperò quasi desconeguda de nosaltres. Pot haver sigut una cova habitada en els temps proto-històrics...», més endavant l'autor continua dient: «... Lluny de nosaltres pretendre interpretar el significat de les inscripcions, així com també'ns guardarem bé prou d'atribuir aquest monument a un període determinat, que nous descobriments podrien desautoritzar, concretantnos a posar-lo en relació ab els seus similars. Emperò sí

1. Cal advertir que la Roca dels Moros de Cogul no va ser la primera descoberta d'art rupestre parietal a Catalunya. L'any 1830 Félix Torres Amat, en una memòria presentada a la Real Academia de la Historia, donava a conèixer uns signes gravats a l'abric del Portell de les Lletres a Rojals (Tarragona). Més tard, un segle després, Salvador Vilaseca redescobria els gravats del Portell, amb la sorpresa que no eren gravats sinó pintures.

podem senyalar les pintures de Cogul com una fita lluminosa en la protohistòria catalana.» Aquesta atribució cronològica seria atacada durament per Henri Breuil, ja que va considerar paleolítiques totes aquelles pintures. Segons l'investigador francès, la presència d'una escena, on figurava la caça d'un bisó, feia retrocedir fins el període magdalenianà l'execució del conjunt. H. Breuil defensaria aquesta teoria en tots els seus treballs.

Respecte als treballs d'Henri Breuil, cal observar que en el primer calc de les pintures, realitzat per Luis Izquierdo, el suposat bisó semblava més aviat un bòvid mal fet (Fig. 1, núm. 1), mentre que en la segona publicació l'animal es transforma, gràcies a la mà de l'il·lustre prehistoriador, en un autèntic bisó (Fig. 1, núm. 2). La conflictiva figura es convertiria en el centre de les llargues discussions entre els creients d'una cronologia paleolítica i els defensors d'una edat post-paleolítica.

Des d'aleshores, l'abric de Cogul rebria la visita de nombrosos especialistes com Hugo Obermaier, Joan Cabré, P. Bosch Gimpera i Lluís Pericot, entre molts altres, que anirien aportant noves observacions. Més tard, l'any 1952, Martín Almagro va recollir totes les dades i opinions en un estudi monogràfic on sintetitzaria els coneixements afegint altres observacions sobre els estils i les superposicions de les figures.² Segons aquest autor, l'origen de les pintures podria situar-se en una etapa mesolítica, malgrat sigui difícil datar-les amb seguretat (Fig. 1, núm. 5).

L'any 1985, el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya posà en marxa un projecte per la documentació de tots els conjunts de pintura rupestre de Catalunya, per tal de conèixer l'estat actual d'aquest patrimoni arqueològic.

Aquesta tasca s'inicia amb l'abric de Cogul, i ens ha permès, per una part, comprovar la fidelitat de les antigues còpies i reproduccions, i per altra, conèixer l'estat actual de conservació de les pintures. També ens ha facilitat la revisió i comparació dels anteriors estudis, entre els que existeixen notables discrepàncies sobre les superposicions i repintats.³

LA ROCA DELS MOROS

La Roca dels Moros es localitza a un quilòmetre escàs del poble de Cogul, en direcció a l'Albagés, i és fàcilment distingible pel damunt de la carretera que voreja el tossal de Les Forques, pel marge esquerre del riu Set, afluent del Segre.

Aquesta Roca es troba situada a unos 280 m s.n.m. i està constituïda per un gran bloc de sorrenca després de les antigues cornises del Tossal. El bloc

2. Els gravats ibèrics i llatins ja foren esmentats molt de passada pels primers autors, però és M. Almagro el primer que els recull, encara que de forma incompleta.

3. L'estudi de l'estratigrafia cromàtica donarà la clau sobre el procés evolutiu d'aquest santuari rupestre.

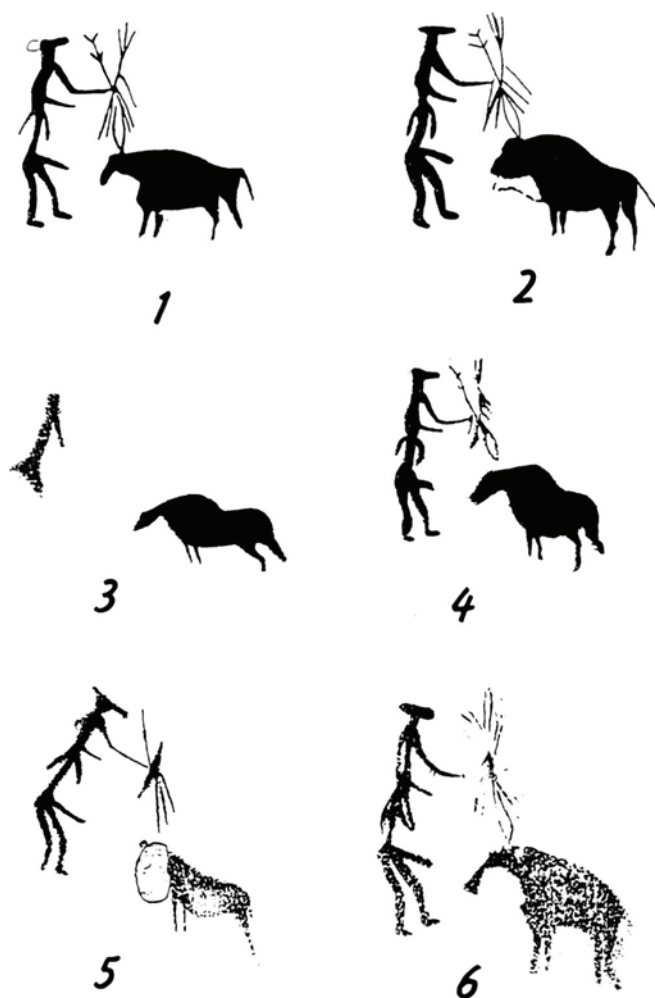

Fig. 1. — Escena de caça de bisó. 1. Reproducció de L. Izquierdo, presentada per Henri Breuil en el «Butlletí del Centre Excursionista de Lleyda»; 2. Reproducció de Henri Breuil publicada a «L'Antropologie»; 3. Calc de P. Bosch Gimpera i J. Colominas; 4. Calc de Juan Cabré; 5. Calc de Martín Almagro; 6. Calc dels autors (documentació per la Generalitat de Catalunya).

presenta una cavitat orientada al SO d'uns 10 m d'amplada, 3 m de fondària i actualment uns 4 m d'alçada. Les pintures i els gravats ocupen la part alta i central de la cavitat.

Actualment la visió de les pintures és molt deficient, però cal indicar que aquesta falta de visibilitat ja havia estat esmentada en els anteriors treballs de principis de segle.

El suport s'ha anat degradant progressivament en alguns punts i algunes figures mostren una major erosió, si les comparem amb les primeres còpies.

El fris està format per: 42 figures, pintades de diferents estils i executades a partir de dues gammes de color (vermell-castany i negre), més de 250 signes gravats corresponents a l'alfabet ibèric i llatí, i unes poques representacions faunístiques també gravades (Fig. 2).

Les pintures formen diverses composicions que responen a un procés evolutiu, segons els convencionalismes estilístics: naturalista, naturalista-estilitzat i esquemàtic. Entre elles es poden comptabilitzar les representacions següents:

<i>Figures humanes</i>		<i>Figures d'animals</i>	
Dones:	9	Cérvols:	3
Homes:	3	Cérvoles:	7
Indeterminades:	4	Bocs:	2
		Toros:	3
<i>Restes</i>		Senglars:	2
Restes:	7	Indeterminats:	2

En general, la temàtica es podria resumir en: escenes de caràcter social, faunístiques i de caça, les quals passem a ressenyar. Situats a la part superior esquerra, s'observa la cacera de dos cérvols d'estil esquemàtic, mentre que a la part oposada s'entreveu, amb molta dificultat, la polèmica cacera del bisó. Cal indicar que l'estat de conservació és delicat, ja que el suport presenta alguns descrostats i un fort emmascarament per formacions litogèniques i orgàniques. Per sota d'aquesta cacera, existeix un grup de cèrvids i un senglar. Seguint cap a la part central apareixen dos bocs superposats de diferents colors, destacant el més fosc. A l'esquerra dels càprids s'observen algunes restes de color negre, entre les quals destaca una cérvola corrent. L'esmentat animal va ésser confós en totes les còpies anteriors. Entre les citades restes i els bocs, en un nivell inferior, figuren tres grans bòvids o toros realitzats amb tècniques diferents: siluetat i tintes planes. Aquests bòvids han estat també repintats i un d'ells gravat en el seu contorn.

La composició més complexa es localitza en l'extrem dret del fris: nou dones i un petit personatge masculí integren una escena que fou interpretada com una dansa fàlica. L'escena mostra tècniques, colors i superposicions que evidencien un procés que cal estudiar amb deteniment (Fig. 2).

Respecte als gravats cal dir que ocupen pràcticament la totalitat de la cavitat i en particular la part superior i central. Les característiques de la Roca en dificulten la identificació i es fa precís un estudi més acurat. Malgrat tot la nova documentació ha revelat l'existència d'un gran nombre d'inscripcions que no havien estat anotades en anteriors treballs. També s'han pogut completar i corregir altres textos ibèrics i llatins, així com representacions faunístiques gravades.

NOVES DADES

Les observacions que passem a destacar són només el fruit d'una tasca de documentació rigorosa que ens ve a demostrar la necessitat de revisar i documentar de nou tots els conjunts d'art prehistòric de Catalunya, per tal d'obtenir un material bàsic que doni peu a noves intestigacions.

1. La figura esquemàtica núm. 5 (numeració de la nostra còpia) es troba per sobre d'un gravat o raspat, en forma el·lipsoidal vertical. El motiu gravat, inadverit anteriorment, pertany a una fase més antiga.
2. El quadrúpede núm. 7, interpretat en altres treballs com un toro, felí o fera, és segons les nostres observacions un cèrvid, possiblement una cérvola.
3. El bòvid núm. 10, actualment deteriorat en alguns punts, és copiat molt més complet en els anteriors treballs. Malgrat tot el seu repintat vermellós és posterior al color negre, detall que es contradiu amb altres publicacions.
4. Representació esquemàtica de «Y» invertida, ha estat descoberta als peus de l'anterior bòvid i sobre les banyes del núm. 12. Aquesta imatge és del mateix tipus que la núm. 37.
5. La figura humana núm. 8, interpretada per alguns autors com una representació femenina, és avui una figura pràcticament perduda. M. Almagro la recull de forma inconcreta. Notem que la imatge conserva restes de pigment, que se superposen al bòvid núm. 10. En canvi, la figura humana núm. 9 encara conserva part del seu cos, malgrat que és difícil determinar si es tracta d'una figura femenina, tal com s'observa en les primeres còpies.
6. El bòvid núm. 12 presenta restes de pigment anteriors i també repintats que han de ser estudiats amb deteniment.
7. El bòvid núm. 15 mostra zones perdudes en el calc de M. Almagro, en canvi la nostra còpia demostra l'existència d'algunes parts, tal com foren representades per L. Izquierdo i J. Cabré. També hem pogut descobrir nous traços en el cap de l'animal, i s'ha confirmat que les cornamentes dels bòvids núm. 10 i 15 són liriformes i no semicirculars com diu M. Almagro.
8. El boc núm. 13 de color rogenc clar va ser realitzat posteriorment al boc núm. 14 de color fosc, doncs s'observa clarament com el color rogenc vela part de la cornamenta del núm. 14. Aquesta observació sobre l'estratigrafia cromàtica s'oposa a la donada per M. Almagro, ya que considera els colors rogencs com a més antics.
9. La cérvola núm. 38 de color negre constitueix una figura inèdita i ha estat descoberta a la dreta dels bòvids. La figura és molt estilitzada i només ha conservat part del seu cos.

Fig. 2. — Composició general del fris de la Roca dels Moros de Cogul, segons els autors (documentació per la Generalitat de Catalunya).

10. La dona núm. 18 porta un penjoll en el colze que no havia estat observat per cap dels anteriors investigadors.
11. La dona núm. 22 presenta quatre cames. Aquest detall ja havia estat observat per nosaltres mateixos en una visita anterior. La duplicitat de les cames podria voler representar l'existència de dues figures femenines.
12. La dona núm. 29 porta un objecte en forma de vara, possiblement un distintiu.
13. Representació esquemàtica (núm. 40) en forma de ziga-zaga, en estat molt precari, localitzada per sota de la cérvola núm. 19. També podria haver format part d'una figura més gran.
14. Restes d'un possible quadrúpede (cérvola?) a prop del cérvol núm. 42.
15. La representació d'un antílop Eland, segons H. Breuil, és un cèrvid molt poc visible, recobert per concrecions.
16. La figura núm. 28, interpretada per la majoria d'investigadors com un bòvid, és segons la nostra còpia un senglar.
17. La polèmica figura del bisó (núm. 36) respon més a la d'un senglar que a la d'un bòvid o bisó. Cal dir que alguns descrostats de la roca afecten el cap de l'animal, i que formacions litogèniques i orgàniques emmascaren part de la figura dificultant la seva classificació. Malgrat tot, la morfologia i el disseny és similar a la del senglar anterior núm. 28.
18. Les restes de pigment núm. 41, observats per primera vegada, demostren l'existència d'altres representacions, avui totalment perdudes.

Per acabar, només volem afegir que un conjunt pictogràfic com aquest, que és únic entre els jaciments prehistòrics europeus, hauria de ser difós amb la serietat que es mereix el més antic patrimoni històric-artístic de Catalunya, exposant per exemple en un petit museu monogràfic tota la documentació gràfica, amb el seu procés evolutiu-cultural i cronològic, i exhibint un facsímil, el més perfecte possible de l'abric amb les pintures, tot això al mateix poble de Cogul.

BIBLIOGRAFIA

- ALMAGRO BASCH, M. (1952): «El covacho con pinturas rupestres de Cogul (Lérida)», Instituto de Estudios Ilerdenses. Lérida.
- BOSCH GIMPERA, P.; COLOMINAS, J. M. (1921-26): «Pintures i gravats rupestres, Arqueologia I, Història de l'art», a *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, VII, pp. 1-26. Barcelona.
- BREUIL, H. (1908): «Les pintures quaternàries de la Roca del Cogul», *Butlletí del Centre Excursionista de Lleyda*, Año I. Lleida.

- CABRÉ AGUILÓ, J. (1915): «El arte rupestre en España», Comisión de Investigaciones Paleontológicas y Prehistóricas, I. Madrid.
- MARIANO VIDAL, L. (1908): «Las pinturas rupestres de Cogul», a *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, pp. 544-550. Barcelona.
- ROCAFORT, C. (1908): «Las pinturas rupestres de Cogul», a *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, XVIII, núm. 158, març, pp. 65-73. Barcelona.
- VIÑAS, R.; SARRIÀ, E.; ALONSO, A. (1983): «La pintura rupestre en Cataluña», Barcelona.